
Europska sigurnost

Izvorni znanstveni članak
911.3:32](4-191.2)

Srednja Europa u novom svjetskom poretku

JERZY J. WIATR*

Sažetak

Prošlo je više od deset godina od važnih događaja iz 1989. godine, koji su promijenili svjetski poredak i redefinirali geopolitiku srednje Europe. Autor smatra kako je to dobar trenutak za ocjenu rezultata tih promjena i za raspravu o budućnosti te regije. Na temelju komparativnih studija ili onih koje su u tijeku, autor smatra kako se mogu postaviti hipoteze o specifičnostima srednje Europe u usporedbi s postkomunističkim istokom (bivši Sovjetski Savez) i jugoistokom (bivša Jugoslavija, uz iznimku Slovenije), te Albanijom: prvo, srednjoeuropske su države odbacile komunističke režime prije i odlučnije od SSSR-a; drugo, gospodarska preobrazba srednje Europe, premda nije lišena ozbiljnih teškoća, odvija se puno bolje od preobrazbe u državama članicama Zajednice Nezavisnih Država; treće, postkomunistička se društva razlikuju i po obrascu prema kojem su se njihovi sustavi društvene stratifikacije promijenili nakon pada komunističkog režima; četvrto, postoje velike razlike između srednjoeuropskih postkomunističkih država, uključujući i baltičke republike, s jedne strane, te članica ZND-a i Jugoslavije, s druge, s obzirom na njihovu internacionalnu orijentaciju. Autor ističe tri značajna događaja koji će ostaviti traga na regionalnu geostrategijsku situaciju: proširenje NATO-a na istok, akciju NATO-a protiv SRJ, te izbor Vladimira Putina za ruskog predsjednika. Stabilizaciju regionalne geopolitičke slike vidi u povezivanju država srednje Europe s Njemačkom.

Prošlo je više od deset godina od važnih događaja iz 1989. godine koji su promijenili svjetski poredak i redefinirali geopolitiku srednje Europe. Stoga je sad dobar trenutak za ocjenu rezultata tih promjena i za raspravu o budućnosti te regije.

Prijelaz iz komunističkog sistema: raznovrsnost rezultata

Kao politolozi i te kako imamo razloga biti zahvalni na sreći što živimo u razdoblju tranzicije iz komunističkog sistema. Ne samo da nam ta promjena pruža puno šire mogućnosti proučavanja politike i slobodnog izražavanja svojih stajališta već nam taj

* Jerzy J. Wiatr, profesor Sveučilišta u Warsawi, Poljska.

prijelaz pruža i jedinstvenu priliku za komparativna proučavanja političkih promjena. U početnom razdoblju ove demokratske preobrazbe, o utjecaju demokratizacije na profil političke znanosti govorili smo Attila Agh i ja u dva rada predstavljena na konferenciji Međunarodnog povjerenstva za proučavanje razvoja političke znanosti u Barceloni 1990. godine (Agh 1995., Wiatr, 1995.). Obojica smo istaknuli internacionalizaciju te profesije i širenje područja njezinih interesa na komparativne, kros-nacionalne studije. Ono što je u razdoblju komunizma bila rijetka iznimka, primjerice komparativna studija vrijednosti i vodstva u Indiji, Poljskoj, Sjedinjenim Državama i Jugoslaviji (Jacob, 1971.), sad je postalo brzošireći trend u srednjoeuropskoj politologiji. Mogućnosti koje se nude za takva proučavanja zaista su primamljive. Mnoge države – neke stare, no uglavnom one novostvorene – odbacile su više-manje sličan sistem u više-manje istom razdoblju (točnije rečeno, u dvije godine, između sredine 1989. i sredine 1991.). Učinile su to na razne načine (malokad nasilnim zbacivanjem komunističke diktature, kadšto dogovornim procesom, a često brzim raspadom režima koji nisu mogli opstati bez sovjetske potpore). Rezultati ove političke preobrazbe u postkomunističkim državama variraju. Neke se od njih može okarakterizirati kao konsolidirane demokracije, dok se mnoge nalaze na različitim razinama nekonsolidiranosti, a priličan broj su ili autoritarne diktature ili države u rasulu (Wiatr, 1999.). Jednako se tako razlikuju i učinci gospodarske i društvene preobrazbe, jer je samo manji dio postkomunističkih država uspješno prošao kroz početnu fazu preobrazbe, dok većinu (osobito bivše sovjetske republike) razdiru duboke gospodarske i društvene krize. I, na posljetku, tu je i pitanje etničkih sukoba, više-manje uobičajena pojava u državama s velikim etničkim manjinama, koji su vrlo različiti u svojem relativnom intenzitetu – od građanskih ratova i nemilosrdnog etničkog čišćenja, do sporazumijevanja između većine i etničkih manjina.

Raste i broj komparativnih studija na temu različitih aspekata ovih sličnosti i razlika. Autori nekih od tih studija jesu znanstvenici iz zapadnih zemalja (Huntington, 1991.; Linz i Stepan, 1996.), a prilično velik broj plod su suradnje politologa iz postkomunističkih država i njihovih kolega iz starih zapadnih demokracija. Uvjete i rizike uspostave *trajne demokracije* zajednički je proučavala skupina politologa i sociologa, uključujući znanstvenike iz Mađarske, Poljske i Rusije (Przeworski, 1995.). Jedanaest postkomunističkih država obuhvaćeno je komparativnom studijom o nastajućem državljanstvu (Barnes i Simon, 1998). Političke stranke u odabranim postkomunističkim državama srednje Europe zajednički su proučavali znanstvenici iz te regije te iz zapadnih država (Lawson, Roemmele i Karasimeonov, 1999.; Kitschelt, Mansfeldova, Markowski i Toka, 1999.), te jedan talijanski politolog (Grilli di Cortona, 1997.). Korejski, češki i poljski politolozi proučavali su odnos između političkih i gospodarskih preobrazbi (Ahn i Lee, 1999.). Lokalne političke elite, njihove vrijednosti i obrasci ponašanja komparativno su proučavani u gotovo trideset država, uključujući sedamnaest država bivšeg Sovjetskog Saveza i istočne i srednje Europe (Jacob, Ostrowski i Teune, 1993.). O izborima i parlamentima u postkomunističkim zemljama bila je riječ u specijalnom broju časopisa *International Political Science Review* /Politička misao/ (Godište 18, broj 4, 1997.), kao i u komparativnim studijama koje je proveo Mađarski centar za demokratske studije (Agh 1994., Agh i Ilonszki, 1996.). O odnosima između civilnih vlasti i vojske u postkomunističkim državama raspravljala je skupina znanstvenika iz te regije i iz zapadnih zemalja (Bebler 1997.). O iskustvima institucionalni-

zacije demokracije u Latinskoj Americi i odabranim postkomunističkim zemljama (Mađarskoj i Poljskoj) raspravljalo se iz komparativne perspektive (Lijphart i Waisman). Ovaj bi popis mogao biti i dulji. Porast broja novih komparativnih studija pokazuje da politolozi shvaćaju važnost toga da se iskustva njihovih zemalja smjeste u širu kros-nacionalnu perspektivu. Prevladali smo sklonost da se ograničavamo na jednonacionalne studije, koja je prevladavala za vrijeme komunizma. Na taj način, politolozi iz postkomunističkih zemalja, u suradnji s kolegama iz drugih regija, mogu iskoristiti ovu jedinstvenu mogućnost i izgraditi teoretske generalizacije na solidnom temelju komparativnih istraživanja.

Na temelju već provedenih komparativnih studija ili onih koje su u tijeku, mogu se postaviti hipoteze o specifičnostima srednje Europe u usporedbi s postkomunističkim Istokom (bivši Sovjetski Savez) i Jugoistokom (bivša Jugoslavija uz iznimku Slovenije) te Albanijom.

Kao prvo, srednjoeuropske su države odbacile komunističke režime prije i odlučnije od SSSR-a. Već potkraj 1991., demokratski su izbori bili održani najmanje jednom, a nekomunističke vlade bile na vlasti u Bugarskoj, Čehoslovačkoj, Hrvatskoj, Mađarskoj, Poljskoj, Rumunjskoj, Sloveniji te u tri baltičke republike bivšeg Sovjetskog Saveza (Estoniji, Latviji i Litvi). Ove su potonje puno sličnije srednjoeuropskim postkomunističkim državama nego starijim republikama bivšeg Sovjetskog Saveza. U većini tih zemalja, tranzicija je bila mirna i nenasilna, s iznimkom Rumunjske. I premda je bilo razlika u stupnju u kojem su nove demokracije srednje Europe poštovala ljudska prava i demokratske slobode, sve u svemu, njihovi su rezultati na ovim područjima bili zadovoljavajući. No autoritarne tendencije u sprezi s nacionalizmom mogle su se primijetiti u hrvatskom režimu za vrijeme pokojnog predsjednika Franje Tuđmana, te u Rumunjskoj za vrijeme predsjednikovanja Iona Iliescu, te nakon raspada Čehoslovačke u Slovačkoj za vrijeme vladavine premijera Vladimira Mečiara. U sva ova tri slučaja demokratske su snage svejedno bile dovoljno jake da pobijede na parlamentarnim (Rumunjska 1996., Slovačka 1998., i Hrvatska 2000.), te predsjedničkim izborima (Rumunjska 1996. i Hrvatska 2000.), što je omogućilo ovim trima zemljama da krenu putem konsolidacije demokracije.

U ovom smislu, srednjoeuropske postkomunističke države oštro se razlikuju od republika bivšeg Sovjetskog Saveza, te postkomunističkih država jugoistočne Europe. Nekoliko novih država u bivšoj sovjetskoj Aziji autoritarni su režimi s ograničenim ili nepostojećim demokratskim pravima i institucijama. U jugoistočnoj Europi, ni Albaniju ni Srbiju ne može se smatrati konsolidiranim demokracijama, bez obzira na postojanje višestranačkih sustava i kompetitivnih izbora (ponekad namještenih, kako pokazuje albanski primjer iz 1996.). No Makedonija je zanimljiv slučaj. Uprkos ozbiljnim gospodarskim problemima i složenom etničkom sastavu, ova je balkanska republika uspjela očuvati temeljna obilježja demokratske države, puno bolje od Albanije i Srbije.

Kako objasniti ovakvu sliku? Vjerojatno u tome važnu ulogu igraju gospodarska ili etnička struktura, ali ima i etnički heterogenih država koje su prilično uspješno konsolidirale svoj demokratski sustav (Estonija i Litva vrlo dobri su primjeri), dok poljski primjer pokazuje da vrlo duboka gospodarska kriza na početku preobrazbe nije osudila tu zemlju na neuspjeh u demokratskoj tranziciji.

Meni se čini da bi snaga komunističkog režima mogla biti ključni činitelj. Zemlje koje su razmjerno uspješne u demokratskoj tranziciji jesu one kojima su njihovi komunistički režimi bili nametnuti izvana, sovjetskom vojnom silom, tijekom ili neposredno nakon Drugog svjetskog rata. Korijeni tih komunističkih režima bili su plitki, osobito u onim zemljama koje su poznavale neke demokratske tradicije i u kojima je trajanje komunističke vladavine bilo generaciju kraće nego u “starim” sovjetskim republikama. Za razliku od toga, Rusija i većina “starih” sovjetskih republika (onih koje su postale dio SSSR-a u vrijeme njegova stvaranja), komunistički je režim bio rezultat lokalnih revolucija i građanskog rata, i pustio je duboko korijenje u strukturi tih društava. Komunistički režimi u Jugoslaviji i Albaniji nastali su kao posljedica borbe lokalnih komunista, ali je tijekom Drugog svjetskog rata Hrvatska imala pronjemački režim koji je uživao podršku velikog dijela pučanstva, pa je Hrvatska, barem djelomice, patila od kompleksa poraza. Ako je moja interpretacija točna, to bi značilo da se nekoj novoj demokraciji teže uspješno konsolidirati što je komunistički režim imao dublje korijenje u prošlosti. Drugim riječima, ova interpretacija ističe činjenicu da je srednja Europa pod komunizmom bila dio “vanjskog carstva” SSSR-a, podjarmljena silom i držana u pokornosti silnom moći Sovjetskog Saveza. Nakon 1948. Jugoslavija se uspješno oslobodila sovjetske dominacije, a njezin je primjer slijedila Albanija šezdesetih godina. Ove su dvije komunističke države imale puno jače vladajuće partije od ostatka istočne i srednje Europe, što je oduljilo proces prijelaza u demokraciju. Poseban je slučaj u ovome smislu bila Čehoslovačka. U ovoj visokorazvijenoj i demokratskoj državi, Komunistička je partija uživala puno jači položaj nego u većini ostalih zemalja te regije, kako pokazuju dobri rezultati koje je postigla na slobodnim i poštenim izborima 1945. godine. No 1968. sovjetska vojna intervencija ugušila je čehoslovački reformistički pokret i uvela krajnje represivan režim koji su na vlasti držale sovjetske okupacijske sile. Stoga je Čehoslovačka nakon 1968. postala slična drugim srednjoeuropskim komunističkim državama u smislu da je opstanak komunističkog režima u toj zemlji ovisio o trajnoj potpori SSSR-a. U takvim okolnostima, utjecaj komunističkog režima na društvo nužno je bio manje trajan nego u zemljama u kojima je komunistički režim uspostavljen zahvaljujući snazi nacionalnih komunističkih partija.

Uglavnom zbog razlika u tranzicijskim obrascima (Huntington 1991.: 276), a vjerojatno i zbog različitih političkih kultura i tradicija, smatra se da su zemlje srednje Europe puno više uznapredovale u procesu demokratske konsolidacije od Rusije i drugih starih postsovjetskih republika, te država s balkanskog juga.

Kao drugo, gospodarska preobrazba srednje Europe, premda nije lišena ozbiljnih teškoća, odvija se puno bolje od preobrazbe u državama članicama Zajednice Nezavisnih Država. Ekonomsko izvješće koje je 1998. izradila skupina poljskih gospodarstvenika (Lubinski, 1998: 28-39.), ukazala je na izrazite razlike između postkomunističkih država s obzirom na njihovu gospodarsku uspješnost. Autori ovog izvješća podijelili su postkomunističke države u tri skupine. Prva je skupina, koja uključuje Republiku Češku, Mađarsku, Poljsku, Sloveniju i Slovačku, “nakon godina gospodarske recesije zašla u fazu gospodarskog razvoja”. Izraženo BND-om za 1997., u usporedbi s razinom iz 1989., ove su zemlje zabilježile manji pad, a porast samo u jednom slučaju (Poljska). Njihov BND za 1997., u usporedbi s razinom iz 1989. bio je 111,8% u Poljskoj, 99,6% u Sloveniji, 97,8% u Slovačkoj, 93,2% u Republici Češkoj i 89,9% u Mađarskoj. Sve su te zemlje bilježile stalni porast BND-a za razdoblje između 1995. i 1997.

U drugu skupinu postkomunističkih zemalja spadaju Estonija, Latvija i Litva iz baltičke regije, te Albanija, Bugarska, Hrvatska i Rumunjska iz balkanske regije. U njima je “tranzicijska recesija bila dublja nego u srednjoj Europi, te je proces ozdravljenja gospodarstva bio otežan i usporen”. Godine 1997., BND svih ovih zemalja bio je mnogo niži nego godine prije početka tranzicije. No one su, uz iznimku Albanije i Bugarske, iskazale mali porast BND-a 1996. i 1997.

Stanje u trećoj skupini zemalja, koja se sastoji od dvanaest članica Zajednice Nezavisnih Država, vrlo je pesimistično. Sve su te zemlje 1997. zabilježile puno nižu razinu BND-a nego 1990., i u njima još nije počeo gospodarski oporavak. Njihova je situacija osobito loša zbog nekoliko razloga, primjerice nedostatka infrastrukture potrebne za funkcioniranje slobodnog tržišta, a manjkala je i podrška za tržišne reforme i u redovima političke elite i javnosti.

Ova analiza ne obuhvaća tri države koje su ratovi na Balkanu najviše pogodili: Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju i Jugoslaviju. Sve tri imaju silne gospodarske probleme, ali se priroda tih problema razlikuje od onih u drugim postkomunističkim državama, vjerojatno uz iznimku nekih južnih republika bivšeg SSSR-a.

Kao treće, postkomunistička se društva razlikuju i po obrascu prema kojem su se njihovi sustavi društvene stratifikacije promijenili nakon pada komunističkog režima. Komparativna analiza društvene strukture koja se temeljila na kros-nacionalnoj studiji provedenoj u početnoj fazi demokratske tranzicije (1993.–1994.) u Bugarskoj, Republici Češkoj, Mađarskoj, Poljskoj, Rusiji i Slovačkoj (Domanski 1996.) ovo izrazito potvrđuje. Češko, mađarsko i poljsko društvo usvojili su meritokratski model društvene stratifikacije sličan onome koji prevladava u tržišnom gospodarstvu na Zapadu, dok rusko i donekle bugarsko društvo ostaju duboko ukorijenjeni u prošlosti, s puno većim utjecajem politike na sustav društvene stratifikacije. Slovačka je negdje između te dvije skupine. *Politički kapitalizam* koji nastaje u Rusiji i drugim sovjetskim republikama znatno se razlikuje od kapitalističkog društva kakvo nastaje u srednjoj Europi, osobito s obzirom na ulogu koju politika igra u raspodjeli resursa i omogućivanju pristupa višim položajima u društvenom ustroju. Što je *politički kapitalizam* jači, to je neuspješniji proces demokratske konsolidacije i slabija kvaliteta demokratskih institucija.

Kao četvrto, postoje velike razlike između srednjoeuropskih postkomunističkih država, uključujući i baltičke republike, s jedne strane, te članica ZND-a i Jugoslavije, s druge, s obzirom na njihovu internacionalnu orijentaciju.

Srednja se Europa odlučila za bliske veze sa Zapadom. Članstvo u NATO-u i Europskoj uniji postala je regionalna ambicija zajednička svim tim državama, kao i Albaniji i Makedoniji, koje je u naručje Zapadu gurnuo balkanski sukob. U ožujku 1999., prve tri srednjoeuropske države (Češka, Mađarska i Poljska) postale su članice NATO-a. Postoji nada da će i ostale srednjoeuropske države uskoro biti primljene. Izgledi za širenje Europske unije nisu tako veliki, ali su postkomunističke države srednje Europe izrazile interes za članstvo i u procesu su pregovora.

U ovome kontrast između srednje Europe i bivšeg SSSR-a te Jugoslavije ne može biti veći. Rusija i njezini saveznici kritični su prema širenju NATO-a, a Jugoslavija je postala meta vojne intervencije NATO-a u proljeće 1999. zbog sve lošije situacije na

Kosovu. Jugoslavenska vlada smatra NATO i EU neprijateljima, a Rusija se drži podalje od te dvije međunarodne institucije zapadnih demokracija. Stoga je važno pozabaviti se pitanjem nove uloge koju srednja Europa može odigrati u svjetskom poretku koji se rađa iz pepela hladnog rata.

Srednja Europa u potrazi za novom ulogom u svijetu

Srednja je Europa stoljećima bila poligon za strateške igre velikih carstava. Austrijsko, Otomansko, rusko i njemačko carstvo natjecali su se za stratešku kontrolu nad ovom regijom. Nakon Drugog svjetskog rata, srednja je Europa postala zapadna granica sovjetskog carstva. Njezina se strateška uloga postupno smanjivala, uglavnom zbog razvoja modernog naoružanja i zastarijevanja postavke o totalnom ratu u drugoj polovici 20. stoljeća. Još 1986., u jednoj važnoj studiji o američkoj strategiji prema SSSR-u, Zbigniew Brzezinski je predviđao dugo razdoblje natjecanja između dviju supersila i predvidio pretvaranje srednje Europe u zonu smanjene vojne konfrontacije (Brzezinski, 1986.). Nekoliko godina potom, ova je postavka postala nevažna zbog dramatične promjene strateške situacije, zahvaljujući promjenama koje su se dogodile u SSSR-u i srednjoj Europi. Postupna revizija sovjetskih prioriteta i Gorbačovljeva odluka da dopusti ujedinjenje Njemačke te da se povuče iz srednje Europe, bili su najvažniji činitelji promjene geostrategije ove regije (Brown, 1996.: 247-248). No posljedice su zadrle puno dublje nego što se to u početku predmnijevalo. Sovjetski Savez raspao se nakon neuspješnog državnog udara u kolovozu 1991., a postkomunističke države srednje Europe i baltičke republike okrenule su leđa Rusiji i odlučile se za suradnju sa Sjedinjenim Državama i Zapadnom Europom.

U svojoj novoj analizi američke strategije nakon hladnog rata, Zbigniew Brzezinski istaknuo je važnost srednje Europe kao dijela proširene vojne i političke zajednice europskih država u savezu sa SAD-om u sistem kolektivne sigurnosti i razvoja. Brzezinski je promicao ideju postupnog širenja NATO-a, čak i izvan granica srednje Europe, tako da bi se obuhvatilo i Ukrajinu (Brzezinski 1997.). To bi moglo zvučati privlačno državama članicama NATO-a, osobito onima koje se, poput Poljske, nalaze na istočnim granicama Saveza. No je li realistično očekivati takav dramatični pomak u vanjskopolitičkoj orijentaciji Ukrajine ili drugih država Zajednice Nezavisnih Država? U jednom tekstu iz 1995. godine, stariji specijalisti iz *RAND Corporation* zaključili su da “ne postoji jasan konsenzus u redovima ukrajinske političke elite o utjecaju širenja NATO-a. Neki vodeći ukrajinski dužnosnici uvjereni su da će širenje NATO-a ojačati sigurnost Ukrajine, jer će nazočnost Saveza u bliskom susjedstvu baciti sjenu sigurnosti na tu zemlju, a i skrenuti pozornost Zapada na nju. No većina izražava zabrinutost da će širenje NATO-a pojačati pritiske Moskve na Kijev za reintegracijom i relegirati Ukrajinu u rusku utjecajnu sferu i na taj način ponovno podijeliti Europu i stvoriti ‘novu Jaltu’. Ovo bi samo dodatno pojačalo ionako snažan osjećaj razočaranja Ukrajine sa Zapadom i potaknulo ili jačanje nacionalizma, ili nagodbu s Moskvom” (Asmus, Kugler i Larrabee, 1995.: 27). U jednoj drugoj analizi predstavljenoj godinu dana potom, Stephen Larrabee zagovarao je politiku SAD-a i njezinih europskih saveznika, koja bi “poticala jače gospodarske i političke veze između Ukrajine i srednje Europe, osobito Poljske, i podržala eventualno članstvo Ukrajine u regionalnim organizacijama

kao što je CEFTA”. Izrazio je i mišljenje da je “najbolji put da se u današnjim okolnostima ojača sigurnost Ukrajine možda kroz prošireni program *Partnerstva za mir*. Ovo bi pomoglo ojačati veze s NATO-om, ali bi izazvalo puno slabiju negativnu reakciju Rusije od težnje za članstvom u NATO-u” (Larrabee, 1996.: 161).

Nakon što su objavljene ove studije, na području srednje i istočne Europe dogodile su se tri stvari koje su ostavile traga na regionalnoj geostrateškoj situaciji.

Kao prvo, NATO se proširio na istok primivši u svoje redove tri srednjoeuropske države. Istodobno, nije prihvatio molbu za učlanjenje Rumunjske i Slovenije (kako je predložila Francuska), a i na neodređeno je vremensko razdoblje odgodio nastavak procesa širenja. I premda unutar NATO-a (uz javnu podršku Poljske) postoji jaka struja koja želi nastavak širenja na istok, još nisu formulirani specifični planovi.

Kao drugo, kosovska je kriza iznova raspirila raspravu o ulozi i strategiji NATO-a. Kontroverzna mišljenja vezana uz intervenciju na Kosovu javila su se u mnogim državama članicama, uključujući i tri nove iz srednje Europe. Protivljenje NATO-ovoj intervenciji bilo je najglasnije u Republici Češkoj, čak i u redovima vladajuće Socijaldemokratske stranke. U Poljskoj, predsjednik, vlada i najjača oporbena stranka (SLD) podržali su NATO-ovu intervenciju, ali je prilično brojna manjina javnosti i političke elite ostala nesklona. Mađarska je bila negdje između, i po stajalištima javnosti, i političkih elita. Kao što neki komentatori tvrde, ta nova strategija NATO-a, koja se temelji na obrani (u slučaju potrebe i uporabom sile) ljudskih prava čak i izvan granica NATO-a, zahtijeva vrlo ozbiljnu raspravu, kao i brižljivo planiranje političkih smjernica (Kay, 2000.). U ovom smislu, srednjoeuropske države, svojim poznavanjem složene povijesti i geopolitike te regije, trebale bi imati utjecaja na način na koji će NATO osmisliti svoje ciljeve. Moje stajalište o tom pitanju je ukratko sljedeće. Kao lojalne članice NATO-a, srednjoeuropske bi države trebale aktivno podržavati politiku tog saveza da se teži ostvarenju ciljeva kolektivne sigurnosti i zaštite ljudskih prava. No takvo bi se lojalno sudjelovanje trebalo temeljiti na spremnosti i volji da se prosvjeduje čim se osjeti da NATO kreće u pogrešnom pravcu, da će vjerojatno načiniti pogreške poput onih koje su počinjene za vrijeme krize u Bosni, a potom i na Kosovu (Woodward, 1999.).

Kao treće, sad se događaju važne promjene u Rusiji, koja će se pod novim vodstvom predsjednika Vladimira Putina vjerojatno pokušati izvuci iz dugotrajnih unutarnjih i međunarodnih nevolja. Neizvjesno je hoće li predsjednik Putin uspjeti ostvariti taj cilj. No vjerojatnije je da će se s novim vođom Rusija zdušnije ponovno prihvatiti svoje obnovljene uloge u Europi. Nejasno je što bi to moglo značiti za srednjoeuropske države. Za Rusiju bi mudra politika trebala biti ne pokušavati iznova nametnuti svoju hegemoniju, nego izgraditi odnose utemeljene na poštivanju nezavisnosti istočnoeuropskih i srednjoeuropskih zemalja i na suradnji s njima. Ako je to izbor koji će Rusija učiniti, nove će članice NATO-a postati aktivni zagovornici, pa čak i inicijatori, NATO-ove politike dobrosusjedskih odnosa s Rusijom. Ovo podrazumijeva da NATO neće pokušati izolirati Rusiju i poticati udaljavanje drugih država iz Zajednice Nezavisnih Država od nje, nego da će se uključiti u politiku aktivne suradnje. No ako se Rusija odluči vratiti politici regionalnog hegemonizma, srednja bi se Europa trebala aktivno oduprijeti takvoj politici i braniti interese zajednice demokratskih država. Naš strateški izbor ovisi o tome što će se dogoditi u Rusiji.

Osim toga, trebalo bi razmisliti i o ulozi koju će Njemačka odigrati u toj regiji. Politička previranja u samoj Njemačkoj, izazvana krizom CDU-a i slomom autoriteta bivšeg kancelara Helmuta Kohla, posredno utječe i na ulogu Njemačke u srednjoj i istočnoj Europi. Poznato je da je Njemačka za vrijeme Kohla bila vrlo aktivan činitelj u toj regiji, osobito – premda ne i isključivo – u događajima u bivšoj Jugoslaviji. Njemačka je podržala širenje NATO-a puno jače od većine drugih europskih članica NATO-a. No često se tvrdi da je razlog takvom aktivnom angažmanu donekle i nada da će Njemačka uspostaviti posebne veze s novim članicama i na taj način ojačati svoj položaj u Savezu. Nova njemačka koalicijska vlada (SPD i Stranka zelenih), vjerojatno će željeti da se odnosi sa srednjom i istočnom Europom temelje na jednakosti i punom poštivanju interesa tih država. Ako je tome tako, a ja se usrdno nadam da jest, budući odnosi između Njemačke i srednjoeuropskih zemalja bit će dobri i predstavljat će temelj stabilnosti srednjoeuropske geostrateške zone.

Prevela
Božica Jakovlev

Jerzy J. Wiatr

CENTRAL EUROPE IN THE NEW WORLD ORDER

Summary

More than a decade has passed since the momentous events of 1989 that changed the world order and redefined the geopolitics of Central Europe. This is just the right moment to assess the results of these changes and discuss the future of that region. Based on the past comparative studies or those currently going on, we may say that Central Europe differs from the post-communist East (the former Soviet Union) and the South-East (the former Yugoslavia with the exception of Slovenia) and Albania. First, Central-European states overthrew their communist regimes earlier and in a more decisive manner than the USSR; second, the economic transformation of Central Europe, though not completely smooth, is nevertheless much smoother than the transformation of the member countries of the CIS; third, the post-communist societies differ in the pattern by which their systems of social stratification have changed after the collapse of their communist regimes; fourth, there are big differences between the Central-European post-communist states, including the Baltic states on the one hand, and the CIS members and Yugoslavia on the other regarding their international orientation. The author highlights three significant events that are going to leave their trace on the regional geostrategic situation: NATO's eastern expansion, NATO's campaign against SRY and the election of Vladimir Putin for president of Russia. The regional geopolitical picture may become more stable with closer ties between the states of Central Europe and Germany.